

"LET HIM BE APPEASED WITH THE DOWRY SET DOWN FOR
HIM IN THE REGISTER" - THE OUTCOME OF A CONTESTED
INHERITANCE IN THE 18TH CENTURY MOLDAVIA

Mihai-Bogdan Atanasiu*

10.52846/AUCSI.2025.2.02

Abstract

The idea for this study started from a scientific experiment whose objective was to identify a unique historical source that would serve as the starting point for research aimed at reconstructing a larger view of the past of the Romanian Principalities. The document we chose, found in the Romanian Academy Library, brings into discussion the contestation of the manner in which the inheritance of the late Constantin Gândul stolnic was settled. Thus, based on the information provided by this document, dated March 24, 1776, corroborated with other information extracted from primary and secondary sources, we have managed to reconstruct the life and activity of Constantin Gândul and his extended family (ancestors, brothers, wives, children, brothers-in-law, and sons-in-law) around a succession process. The study also reveals the use of matrimonial strategies, models of social ascension, the way in which an estate was constituted, administered, and later divided, and, last but not least, detailed aspects of the judicial practices of the time (the parties and subject matter of the trial, the gathering and examination of evidence, witness statements, the analysis of the facts, and the judges' decisions). This episode of social history and mentalities, reconstructed through a generous appeal to interdisciplinarity, offers us a clear picture of the merchant society of Iași in the second half of the 18th century, with all its daily turmoil.

Key words: *Constantin Gândul; Ștefan Feștilă; prosopography; patrimonial succession; Iași; 18th century.*

Pentru primele veacuri de existență a Principatelor Române extracarpătice zestrea de izvoare istorice este extrem de modestă și, îndeobște, cunoscută cercetătorilor care au fost nevoiți să adapteze metodologii de lucru și să recurgă la ingeniozitate pentru a extrage fărâme de informații utile cercetărilor lor. Începând cu secolul al XVII-lea, cu cât ne apropiem de vremurile modernității românești, atât tipurile de surse, cât și cantitatea acestora cresc exponențial, istoricul trebuind acum să-și folosească abilitatea pentru a selecta exact ceea ce caută și a avea profesionalism pentru a evita capcanele întinse de acestea (greșeli de datare, de localizare, de transcriere și editare, omonimii etc.). Dintre toate izvoarele scrise ale premodernității românești, de departe, cele mai importante pentru reconstituirea vieții cotidiene sunt cele juridice.

* CS II dr., Departamentul Științe Socio-Umane, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Str. Alexandru Lăpușeanu nr. 26, 700057, Iași, România; bogdan.atanasiu@uaic.ro

Fie ele hrisoave sau alte cărți domnești, anaforale, ispisoaice, zapise, urice, direse, sineturi, diate, răvașe etc., ele furnizează istoricului cele mai multe dintre informațiile esențiale îndeplinirii scopului științific. Aceste informații, de multe ori unice, constituie baza unei cercetări, liantul celor extrase din alte tipuri de surse. Ele pot umple goluri, pot confirma supoziții, pot corecta erori etc. Documentul, mai mult ca oricare alt tip de izvor istoric, are caracteristica de a fi o sursă inepuizabilă de informație. La întrebări noi, documentul poate oferi răspunsuri noi (Székely, 2002: 30) pentru toate ariile de cercetare ale istoriei... și nu numai. Ideea acestui articol are la bază un experiment științific propus pentru un volum colectiv de studii care, din motive independente de noi, nu a mai văzut lumina tiparului. Obiectivul principal consta în identificarea unui izvor inedit care să constituie punctul de plecare al unei reconstituiri istorice, aspect care explicitează structura studiului nostru.

Contextul și istoricul documentului

Dacă în vremea din urmă am definitivat asemenea gen de studii care au pornit fie de la un testament (Atanasiu, 2020: 99-108; Atanasiu, 2010: 175-200; Atanasiu, 2009: 79-92), fie de la un act de danie, către un fin de botez (Atanasiu, 2011, 191-204) sau către un fecior de suflet (Atanasiu, 2006: 124-132), de această dată provocarea vine dinspre un act care reprezintă deznodământul unei judecăți privind o succesiune din Iași de a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Documentul în cauză este inedit și se găsește, în original, în fondul de „Documente istorice” al Bibliotecii Academiei Române, sub cota XXXVII/153 (BAR, Doc. ist., XXXVII/153). Acest act, pe care îl publicăm integral în anexă, reprezintă o anafora, un raport înaintat domnului Grigorie al III-lea Ghica¹, privind pricina: desfășurarea și rezoluția unui proces ce a avut loc la Mitropolia din Iași, judecători fiind însuși mitropolitul Gavril Calimachi² și șase dintre cei mai mari dregători ai Moldovei (marele logofăt Vasile Razu³, marii vornici

¹ Grigore al III-lea Ghica, fiul lui Alexandru Ghica, mare Dragoman al Porții și al Elenei Evpraghioti, a fost de două ori domn al Moldovei, între anii 1764-1767 și 1774-1777, și o dată domn al Țării Românești, între anii 1768-1769 (vezi Amărieuței, 2017).

² Gavril Calimachi, fiul lui Teodor Călmașul, vornic de Câmpulung, și al Nastasiei, a fost mitropolit al Moldovei între anii 1760-1786 (vezi Guriță, 2017).

³ Vasile Razu, fiul hatmanului Costache Razu și al Ecaterinei Catargiu, este atestat ca mare comis în 1747, mare ban în ianuarie 1756, hatman, în mai multe rânduri, între anii 1756-1775 și **mare logofăt între februarie 1775 – iulie 1777** (cf. Atanasiu, 2020: 355, 382-384, 407, 449).

Dimitrie Sturza⁴, Constantin Sturza⁵, Ioniță Canta⁶, Lupu Costache⁷ și marele spătar Constantin Palade⁸).

Actul a fost redactat, semnat și trecut în condica de anaforale a Divanului de către Gheorghe Evloghie, la 18 martie 1776 și, mai apoi, șase zile mai târziu, la 24 martie, a fost citit în fața domnului care a confirmat hotărârea judecătorilor, amintind pierzătorului că are la dispoziție calea superioară de atac prin frumoasa expresie: „ușa Divanului este mereu deschisă”.

Dar ce aflăm din document?

La o dată apropiată zilei de 18 martie 1776, Ștefan Feștilă șetrar s-a plâns domnului că, în urma căsătoriei sale cu Catrina, a primit mai puțin decât considera că i se cuvenea de la răposatul său socru, Constantin Gândul stolnic. Plângerea era îndreptată împotriva văduvei, Maria Gânduleasa, care la judecata de la Mitropolie, din ziua de b 18 martie, a fost reprezentată de ginerele său, Mihalache Scorțescu ot vistierie. Dacă acestea erau cele două părți și obiectul procesului, personajul principal al actului era, în fapt, Constantin Gândul stolnic. După decesul lui s-a stârnit zavistia familială. Documentul ne relatează că stolnicul a fost căsătorit de două ori. Cu prima soție a avut o fată, Catrina, pe care a măritat-o cu șetrarul Ștefan Feștilă, iar cu cea de a doua, a avut trei copii: „două fete și un fecior”. Mai aflăm că la măritișul Catrinei, Constantin Gândul „i-au dat zăstre precum s-au căzut, cu izvod”, adică „toate cele ce au avut copila de la mumă-sa”, dar și bunuri adunate din munca sa: „moșii, vii, țigani, odoare și altele”. În plângerea sa, Ștefan Feștilă recunoscuse că a primit tot ceea ce i-a fost promis în foaia de zestre, dar contesta că printre acestea nu au fost și bunuri provenite din agoniseala socrului.

⁴ Dimitrie Sturza, fiul marelui logofăt Sandu Sturza și al Saftei Palade, a fost hatman în martie 1757 și decembrie 1766, **mare vornic în perioada februarie 1775 – noiembrie 1779**, mare logofăt al Țării de Jos în mai multe rânduri, între anii 1783-1790 și mare logofăt al Țării de Sus în martie 1799 (cf. Atanasiu, 2020: 356-357, 360, 372, 382, 384).

⁵ Constantin Sturza, fiul marelui logofăt Sandu Sturza și al Saftei Palade, a fost mare stolnic în aprilie 1750, mare paharnic, în câteva rânduri, între februarie 1756 – februarie 1757, mare ban în anul 1758, mare vistiernic între anii 1767-1768 și **mare vornic în perioada martie 1775 – februarie 1777** (cf. Atanasiu, 2020: 372, 408, 419, 431, 439).

⁶ Ioniță Canta, din ramura de la Șerbești, fiul lui Toader Cantacuzino și al Ilenei Catargiu, a fost mare comis în anul 1754 și mare paharnic în 1754 și martie 1757, mare spătar între 1758-1759, **mare vornic, în mai multe rânduri, în perioada februarie 1775 – decembrie 1790** și mare logofăt al Țării de Jos în 1792-1796 (cf. Atanasiu, 2020: 357, 372-374, 397, 418-419, 449).

⁷ Lupu Costache, din ramura Talpan, fiul lui Gavril Costache, a fost, pe rând, pare paharnic în anul 1751, are ban în martie 1764 și **mare vornic, de mai multe ori, între 1774-1787** (cf. Atanasiu, 2020: 372-374, 409, 415).

⁸ Constantin Palade, fiul lui Toader Palade și al Aniței Cantemir, a fost mare stolnic în 1764, mare paharnic în 1768, mare spătar în perioada **martie – decembrie 1776** și mare vornic în anii 1786 și 1792-1793 (cf. Atanasiu, 2020: 375-376, 399, 421, 442).

Prima probă pe care s-a întemeiat judecata a fost testamentul lui Constantin Gândul, întocmit în prezența duhovnicului și a altor martori și semnat cu mâna lui. Testatorul a însemnat și aici tot ceea ce a intrat în zestrea Catrinei, proveniența acestor bunuri, și a stabilit cu blestem ca ginerele Feștilă să nu mai râvnească la cele rămase după moartea sa care „sântu pentru ca să se înzăstreze copii cei mai mici și pentru hrana și chivernisala soțului său, Marii, și pentru grijile lui”. Așadar, Catrina primise de la tatăl ei, atât ceea ce-i revenea de la răposata sa mamă, cât și unele bunuri agonisite de el, cerând în mod expres ca restul averii să rămână celei de a doua soții și copiilor mai mici.

A doua probă a fost „izvodul de zestre” primit de Ștefan Feștilă, act care confirma cele scrise în testament și mai ales faptul că în dota Catrinei nu au intrat doar bunurile de la mama ei, ci și din agonisita stolnicului, precum părțile din satul Onțăști, cu iaz și cu moară, „baștina lui Pascal, socrul Gândului”, zălogite de un cumnat, Manolachi Pascal, și răscumpărate de stolnic cu banii lui, sau cele șase pogoane și jumătate de vie la Nicorești, cumpărate de la logofătul Nicolae Ruset.

După analiza tuturor acestor probe și a mărturiilor, judecătorii au hotărât „că Ștefan Feștilă împlă rău și nu are nici o dreptate a mai supăra și-a mai cere parte de la Marie Gânduleasa stolniceasa și de la copii cești mai mici. Ce să să mulțămască cu cât i s-au dat zăstre în izvod de socrul său”, motivând, pe de o parte, că reclamantul a primit nu doar bunurile provenite din dota mamei Catrinei, ci și dintre cele agonisite din munca socrului său, iar pe de altă parte, cu faptul că Feștilă a fost mulțumit de zestrea primită „dintru început [...]”, că de nu era mulțumit și i să păre că are vro strâmbătate, trebuia în vreme când trăia socrul său să fi cerut, iar nu acum după 19 ani ce-au trecut de când s-au însurat el și după ce au murit socrul său”. Cu alte cuvinte, mai apropiate limbajului juridic al zilelor noastre, cererea reclamantului a fost respinsă ca nefondată și tardivă. Desigur, în motivarea judecătorilor a cântărit și faptul, declarat de altfel, că Ștefan Feștilă cerea acum din bunurile rămase copiilor mai mici, cu atât mai mult cu cât printre ei erau și „fete mari, în casa părintască”, care, la rândul lor, trebuiau să primească o dotă consistentă, demnă de statutul social al tatălui lor.

Așadar, actul analizat aici este extrem de concludent atâta vreme cât din rândurile sale aflăm pricina judecății, împricinații, probele administrate, motivația și rezoluția judecătorilor. Privit în ansamblu, el conține informații genealogice, practici sociale, patrimoniale, juridice și judiciare ale vremii în care a fost redactat. Privit mai în amănunt, el conține informații unice care, coroborate cu altele extrase din alte surse, ne ajută să reconstituim câteva dintre aspectele importante de viață cotidiană ale unei familii (extinse) de negustori trăitori în una dintre mahalalele ieșene. Această reconstituire istorică se confundă cu viața și activitatea capului familiei, Constantin Gândul, cel care a „avut două case și două rânduri de copii” (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873) și un *cursus honorum* care i-a facilitat strângerea unei averi considerabile din care,

pe de o parte, a căutat să-și mulțumească ginerii, iar pe de altă parte, a dorit să asigure traiul soției și a celor mici rămași în casă.

Personajele istorice ale documentului

Despre **Constantin Gândul**⁹ găsim că era descendentul unei familii de negustori greci, stabiliți în Iași, cel mai probabil, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. În actele moldovenești de la începutul veacului următor găsim câteva personaje care poartă același patronim: *Petre Gândul* care, la 1 februarie 1705, împreună cu soția sa Casandra și cu copiii lor, vindea trei firtre de vie la Țifești, ținutul Putna (CDM, 1974: 107-108, nr. 411); *Enache* (Caproșu, 2000: 292, nr. 324; 381-382, nr. 434) / *Eni* (Caproșu, 2000: 567-568, nr. 658) / *Ianache* (Caproșu, 2001b: 225-226, nr. 414) *Gândul*, negustor din Iași; *Constantin Gândul* care, la 2 august 1726, împreună cu soția sa, Anastasia, vindea lui Panaite negustor trei dughene pe Ulița Veche din Iași (Caproșu, 2001a: 11-12, nr. 17; 52, nr. 64); *Chiriac Gândul*, martor la amintita vânzare din 2 august 1726, considerat de editorii volumului unchiul vânzătorului (Caproșu, 2001a: 11-12, nr. 17). Documentele cunoscute nu ne îngăduie să stabilim dacă aceste personaje erau înrudite, însă cu certitudine, într-o relație apropiată erau Enache și Chiriac Gândul care, după prenumele primite și după îndeletnicirea moștenită, trebuie să fi fost feciorii vreunui negustor grec. Apropierea celor doi ne este relevată de documentul emis la 9 decembrie 1743, prin care Bălașa, soția răposatului negustor Enache Gândul, cu fiica Safta și nepoții de fiică, Gavril și Despa, vindeau un loc de casă din Iași, tranzacție la care erau martori trei dintre feciorii lui Chiriac: Constantin (omonim celui pomenit mai sus), Ilie (negustor și el), Ioan – și (probabil) un ginere: Constantin Breiu, soțul Sandei (Caproșu, 2001b: 231-232, nr. 419).

Așadar, personajul nostru, Constantin Gândul, era fiul lui Chiriac Gândul, fapt confirmat de pomelnicul Bisericii Sf. Dumitru din Suceava (Pînzar & Gorovei, 2009: 329). De pe aceeași filă a pomelnicului mai aflăm că mama sa se numea Ana, iar frații săi erau Ilie, Ioan, Anastasia, Șerban și Maria (Pînzar & Gorovei, 2009: 329). Mama sa, Ana, trebuie să fi avut origini nemțene, în zestrea căreia s-au aflat părți din moșiile Cornești și Filipești, din ținutul Neamț, pe care Antioh Cantemir le întărea lui Chiriac, la 12 iunie 1706, ca fiind „de pe moșu-său, popa Istrati” (BAR, Doc. ist., XII/228). Dintre frații lui Constantin Gândul sunt atestați documentar Ilie, negustor (Caproșu, 2001b: 231-232, nr. 419), căsătorit cu Safta, fiica lui Andronic, cu moșii la Jigoreni și Glodeni, ținutul Vaslui (*Colecția „Achiziții noi”*, 2008: 262, nr. 2913; 267, nr. 2966), și Ioan, martor și scriitor al actelor unor tranzacții imobiliare din Iași (Caproșu, 2004: 224-225, nr. 261; 412-413, nr. 456; 480, nr. 550), căsătorit cu Catrina, fiica preotului Penteleiu (Caproșu, 2001b: 254, nr. 450).

⁹ Despre Constantin Gândul a scris recent, mai pe larg, însă cu unele inexactități, Alexandru Gorea (Gorea, 2020: 123-133).

Cele mai multe informații despre Constantin Gândul le aflăm din testamentul său, redactat la 26 octombrie 1770, adevărată cronică de familie și condică de avere (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873), care a servit hotărâtor acum două secole și jumătate, la procesul intentat de ginerele Ștefan Feștilă. Constantin Gândul s-a născut în jurul anului 1715 și, de mic copil, a slujit în casa marelui vornic Constantin Ruset (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873)¹⁰. În toamna anului 1735, la mutarea lui Constantin vodă Mavrocordat pe tronul Țării Românești¹¹, Constantin Ruset și-a însoțit domnul la București. Între oamenii de casă ai lui Ruset se afla și tânărul Constantin Gândul căruia protectorul său i-a aranjat căsătoria cu „Maria, fata lui Pascal de pe Horăiața, ci era fată în casă la doamna Catrina, a lui Constantin vodă Mavrocordat” (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873). De la socrul său a primit o zestre consistentă în care intrau, pe lângă haine, bijuterii din aur și argint, bani, animale și stupi, o parte din moșia Scânteiești și jumătate din Negoești pe Bârlad. Mai apoi, dreptul de preemțiune i-a permis să răscumpere părțile din satul Onțești, locul de baștină al soacrei sale, pe care cumnatul Manolache, „ca un om neașezat”, le-a zălogit (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873).

Întors la Iași, în vreme ce își va fi desfășurat activitățile negustorești moștenite de la părinți¹², el a intrat și în aparatul administrativ de la curte, fiind numit, înainte de 21 ianuarie 1744, medelnicer al doilea (Caproșu, 2001b: 232-233, nr. 421). La această dată, Constantin Gândul cumpăra de la Bălașa, fiica vistiernicului Beldiman, câteva case în Mahalaua Talpalarilor (Caproșu, 2001b: 232-233, nr. 421), vecine cu cele ale fratelui său, Ioniță Gândul (Caproșu, 2001b: 254, nr. 450). După câteva luni, la 1 octombrie, Constantin își extinde locul prin achiziționarea caselor fratelui său (Caproșu, 2001b: 254, nr. 450) și își deschide o cârciumă (Caproșu, 2001b: 340-341, nr. 560). În diată, Constantin Gândul povestește despre mutarea sa în Tălpălărie, lângă casele lui Toader Scorțescu (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873; Caproșu, 2001b: 325-326, nr. 542). Tot acum,

¹⁰ Constantin Ruset, fiul lui Iordache Ruset și al Saftei Racoviță (Rosetti, 1938: 56-57), mare paharnic (aprilie 1711; 1714 – mai 1724); mare vornic al Țării de Sus (ianuarie 1726 – martie 1731); mare vornic al Țării de Jos (mai 1731 – aprilie 1733); **hatman (aprilie 1733 – septembrie 1735)**; mare vornic al Țării de Jos (aprilie 1740 – iunie 1741) (cf. Atanasiu, 2020: 362, 367, 381, 415-416).

¹¹ Constantin Mavrocordat a fost domn în Principatele Române extracarpatiche de nouă ori: în Țara Românească de cinci ori: septembrie 1730; octombrie 1731-aprilie 1733; noiembrie 1735-septembrie 1741; mai 1744-februarie 1748; mai 1761-martie 1763 și în Moldova de patru ori: aprilie 1733-**noiembrie 1735**; septembrie 1741-iunie 1743; aprilie 1748-august 1749; iunie-decembrie 1769 (Sacerdoțeanu, 1941: 162; 167-168). În noiembrie 1735 Poarta a operat o nouă rocadă pe tronurile celor două Principate, numindu-l pe Constantin Mavrocordat domn în Țara Românească și, din nou, pe Grigore al II-lea Ghica, domn în Moldova (Neculce, 1982: 737-738).

¹² Îl aflăm pe Constantin Gândul, la 10 iunie 1742, martor, printre alți comercianți greci și armeni, la o învoială între negustorul Iovanes și egumenul Mănăstirii Sf. Vineri, pentru două dughene de pe Ulița Rusească din Iași (Caproșu, 2001b: 144, nr. 262).

pe la finele anilor '40, a murit soția sa, Maria, cu care a avut mai mulți copii, dintre ei supraviețuind doar Catrina (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873). După o vreme, Constantin s-a căsătorit din nou sau, după propriile sale cuvinte: „din voia lui Dumnezeu și după rânduiala lumii, am făcut al doilea casă”, luând de soție o altă Marie, fiica lui Constantin Năstase de la vistierie (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873). Pe noul său socru trebuie să-l fi întâlnit la vistierie, acolo unde, de puțină vreme, înainte de 12 mai 1748, Constantin Gândul fusese numit vistiernic al doilea (Caproșu, 2001b: 340-341, nr. 560). Această căsătorie i-a adus o zestre consistentă din care amintim aici o casă și două dughene pe Podul Vechi în Iași, cinci pogoane de vie la Odobești, două pogoane de vie la Miroslava și moșia Mălești, pe Prut (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873). Pe lângă dota fetei, această căsătorie a avut avantajul de a-l integra pe Constantin Gândul într-o altă rețea familială de negustori ieșeni. Socrul său, grecul Constantin (Costandinache) (Caproșu, 2001a: 53, nr. 65) Năstase, fiul lui Năstase vornic de târg, era un negustor înstărit cu mai multe dughene pe Ulița Podului Vechi (Caproșu, 2001a: 115-116, nr. 161; 119-120, nr. 167; Caproșu, 2001b: 292-293, nr. 505), afaceri moștenite de feciorii săi, Ștefan, Gheorghe, monahul Veniamin și ginerele Constantin Gândul¹³, aflat frecvent în anturajul cumnaților săi (Caproșu, 2004: 565, nr. 642)¹⁴.

Calitățile sale dovedite la vistierie l-au recomandat pe Constantin Gândul să preia, în anul 1750, epitropia Mănăstirii Nicoriță din Iași, iar actele sale de caritate față de Biserică, începute în această vreme, ni-l arată ca pe un om pios, preocupat de iertarea păcatelor și de mântuirea sufletelor celor apropiați¹⁵. Iar familia lui tocmai se mărea în acei ani în care i s-au născut încă trei copii, două fete, Ruxandra și Zamfira, botezate de unchiul lor, monahul Veniamin (Caproșu, 2004: 679-681, nr. 776), și un băiat, Ioniță¹⁶.

¹³ Constantin Năstase a mai avut o fiică, Ilinca, măritată cu Constantin Ciudin (Atanasiu, 2015: 287-288, nota 11), personaje pe care nu le aflăm în legătură de afaceri cu ceilalți membri ai familiei, ci doar în diata monahului Veniamin Năstase care, la împărțirea averii, nu a uitat de nepoții săi de soră, Maria și Ion Ciudin (Caproșu, 2004: 679-681, nr. 776).

¹⁴ Prin acest act, emis la 15 aprilie 1765, Gheorghe Năstasă postelnic, vindea fratelui Ștefan Năstasă postelnic și cumnatului său Constantiu Gândul un loc de dughene pe Podul Vechi din Iași. Vezi și Caproșu, 2004: 615-617, nr. 708 (act din 20 mai 1766) sau Caproșu, 2004: 666, nr. 761 (act din 1767). Monahul Veniamin Năstasă a fost extrem de generos cu familia cumnatului Constantin Gândul, lăsându-le prin testament lor și copiilor lor (chiar și Catrinei, măritată cu Ștefan Feștilă), bunuri, bani și moșii (Caproșu, 2004: 679-681, nr. 776).

¹⁵ În ziua de duminică, 5 august 1750, Constantin, fiul lui Chiriac Gândul, „epitropul și ctitorul” sfintei Mănăstiri „Nicoriț, în târgul în Ieș, în Tătăraș”, dăruia bisericii din Drăgușeni, ținutul Putna, o *Slujbă* a Sfântului Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava, pentru pomenire și iertarea păcatelor (*Însemnări de pe manuscrise*, 2008a: 570).

¹⁶ Ioniță Gândul, ajuns diac de divan înainte de august 1781 (Caproșu, 2006: 69-71, nr. 49) și condicar de temniță, înainte de 8 aprilie 1786 (Caproșu, 2006: 451-452, nr. 359) nu trebuie confundat cu unchiul său, Ioan Gândul, negustor și, spre sfârșitul vieții, vornic de

În jurul anului 1756¹⁷, Constantin Gândul a măritat-o pe Catrina, fiica din prima căsătorie, cu Ștefan Feștilă, dându-i, „ca unei fete de boier” (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873), o dotă generoasă, înregistrată minuțios în „izvodul de zestre”, cât și, mai târziu, în testament (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873). Zestrea „boierească” oferită lui Ștefan Feștilă nu era întâmplătoare, atâta vreme cât ginerele era membru al unei mai vechi familii de boieri din Moldova. În acea vreme, **Ștefan Feștilă** slujea, asemenea socrului său, la vistieria domnească, ca logofăt (Caproșu, 2004: 33-34, nr. 41). Ca un tânăr ambițios, Ștefan Feștilă a urcat în ierarhia rangurilor moldovenesti, devenind șetrar, înainte de 2 iunie 1773 (Caproșu, 2005: 65, nr. 74) și, mai apoi, mare medelnicer, înainte de 2 februarie 1777 (Caproșu, 2005: 314-315, nr. 249; 473-174, nr. 364), în vremea domniei lui Grigore al III-lea Ghica. Împreună cu Catrina, Feștilă a avut o fiică, Zoița (Caproșu, 2005: 65, nr. 74), măritată cu Ioan Cârste (Caproșu, 2007b: 265, nr. 283). Zestrea primită de la socrul său a fost un bun început pentru Ștefan Feștilă care, cu timpul, printr-o serie de cumpărături și schimburi, și-a rotunjit substanțial patrimoniul. În anul 1767, Feștilă a primit prin diată de la monahul Veniamin Năstasă, un loc de pe Podul Vechi (Caproșu, 2004: 679-681, nr. 776), fapt care i-a permis să intre în afaceri în proximitatea dughenelor socrului său. Câștigurile i-au oferit posibilitatea să se extindă atât pe Podul Vechi (Caproșu, 2006: 108, nr. 71; 700-702, nr. 571), cât și în alte zone comerciale din Iași (Caproșu, 2005: 473-474, nr. 364), iar lipsa unor judecăți împotriva lui Constantin Gândul ne arată că Ștefan Feștilă a fost, o bună bucată de vreme, în bune relații cu familia soției sale. În vara anului 1758 Constantin Gândul a fost numit mare șetrar de către Ioan Teodor Callimachi, dregătorie în care a slujit doar câteva luni¹⁸. Remarcat ca un om onest și bine chibzuit atât de la vistieria țării, cât și de la administrarea Mănăstirii Nicoriță, Constantin Gândul a fost cooptat de către mitropolitul Iacov Putneanul, în primăvara anului 1759 (Gorea, 2020: 124), să meargă la Suceava ca epitrop al ctitoriei lui Petru Rareș, biserica cu hramul Sf. Dimitrie (Pînzar & Gorovei, 2009: 307; 311)¹⁹. În timpul șederii sale la Suceava, vreme în care s-a ocupat de redactarea unui pomelnic ctitoricesc al lăcașului (1762), asemenea celorlalți doi colaboratori ai săi, Gheorghe Uzun și Ivanciu Popovici, ambii din Botoșani, Constantin Gândul a semnat mereu ca „negustor din Iași” (Pînzar & Gorovei, 2009: 316, 319, 329; *Suceava, file de istorie*, 1989: 412-413, nr. 262; *Însemnări de pe manuscrise*, 2008b: 128; 134-135).

poartă, calitate în care este atestat de acte ieșene precum cele emise la 10 mai 1781 (Caproșu, 2006: 40-41, nr. 23) sau 10 aprilie 1783 (Caproșu, 2006: 194-195, nr. 146).

¹⁷ La data redactării actului analizat aici, 1776, Catrina era măritată cu Ștefan Feștilă de „19 ani” (BAR, Doc. ist., XXXVII/153).

¹⁸ Documentele nu-l atestă cu această dregătorie din care a fost schimbat relativ repede, însă îl găsim semnând ca șetrar la începutul anului 1759 (*Colecția „Achiziții noi”*, 2008: 261, nr. 2905).

¹⁹ Vezi, despre activitatea lui Constantin Gândul la Suceava, ca parte a planului mitropolitului Iacov Putneanul de revitalizare a orașului, Pînzar, 2010: 135-140.

A zăbovit la Suceava până în anul 1764, vreme în care afacerile de la Iași le va fi lăsat în grija cumnaților săi, Ștefan și Gheorghe Năstase. Reîntors în capitala țării, Constantin Gândul o mărită pe Ruxandra²⁰, cea mai mare dintre fiicele din a doua căsătorie, cu **Mihalache Scorțescu**, orânduind și „partea ei de zestre cu izvod” (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873). Noul ginere, și el din familie de boieri moldoveni, slujea în jurul anului 1765 tot la vistieria țării (*Din tezaurul documentar sucevean*, 1983: 359, nr. 1096) și era înrudit îndeaproape cu Miron Scorțescu, ginerele lui Ștefan Năstasă (Caproșu, 2007a: 134-135, nr. 146), cumnatul și partenerul lui Constantin Gândul. Singurul document cunoscut care îl atestă pe Mihalache Scorțescu ca ginere al lui Constantin Gândul este cel analizat de noi aici, personajul fiind, așa cum am arătat, vechilul Mariei Gândulesei la procesul de la Mitropolie (BAR, Doc. ist., XXXVII/153)²¹. Deși foaia lui de zestre nu ni s-a păstrat, se pare că Mihalache Scorțescu a fost mulțumit cu cele primite, nefiind cunoscute judecăți ulterioare asemănătoare celei intentate de Ștefan Feștilă.

La 26 octombrie 1770, simțindu-și sfârșitul aproape, Constantin Gândul, ce fusese pentru o scurtă vreme și stolnic (al doilea), și-a redactat diata în care a trecut cu minuțiozitate tot ce a primit de la socri, ce a cumpărat și construit din munca sa și ce a primit în dar (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873). Încercând să evite orice motiv de discordie după moartea sa, el s-a folosit de acest prilej pentru a înregistra din nou cele date fiicei Catrina și ginerelui Ștefan Feștilă, socotindu-i mulțumiți „cu zestrea ce-au luat [...]. Iar de or face vreo supărare mâne-sa sau copiilor celor mici, după moartea mea, să fie sub blestemul meu” (Caproșu, 2004: 763-765, nr. 873). Cele cuprinse în foaia de zestre a fiicei Ruxandra nu au mai fost reluate în testament, dota fiind negociată și predată de puțină vreme. Restul averii, „am lăsat asupra soțului meu Maria” pentru pomenire, pentru traiul și înzestrarea ei și a copiilor mici rămași în casă, Zamfira și Ioniță. Din câte se pare, Constantin Gândul a murit cu puțină vreme înaintea procesului deschis de Ștefan Feștilă împotriva Mariei Gândulesei, adică pe la începutul anului 1776.

Așa cum vedem din actul de la care a plecat investigația noastră, speranțele lui Constantin Gândul de armonie familială s-au lovit de pretențiile lui Ștefan Feștilă care, trecând chiar și peste blestemul socrului, râvnea la încă o parte din averea rămasă Mariei și celor mici. În plângerea sa, Feștilă cerea „peste izvodul de zăstre ce i-au dat întâi” să primească și alte bunuri rămase de la socru, „atât din moșii, cât și dintr-altele” (BAR, Doc. ist., XXXVII/153).

²⁰ Gh. Ghibănescu, în introducerea unuia dintre volumele sale de documente, ne spune că Ruxandra-Casandra, fiica lui Constantin Gândul, botezată și cununată de Ioanichie, episcopul Romanului, a fost măritată cu Alexandru Râșcanu clucerul (Ghibănescu, 2015: XXVII-XXVIII), informații care nu au putut fi verificate documentar, dar care sunt contrazise de alte izvoare.

²¹ După mai bine de patru decenii, la 11 august 1798, medelnicereasa Ruxandra Scorțasca, văduva lui Mihalache, stăpâna o mare parte din moșia Zaboloteni, ținutul Iași (*Documente privind relațiile agrare*, 1966: 691, nr. 684).

Concluzii

Analizând documentele vremii, considerăm că bunurile vizate de Feștilă nu erau moșiile, din care nu mai rămăseseră cine știe ce, cât, mai ales, acele „altele”, adică dughenele răposatului său socru de pe Podul Vechi. Cum despre soarta lor testamentul nu pomeneste nimic și nici pe ginerele Mihalache Scorțescu nu-l găsim instalat acolo, putem crede că acestea au rămas în administrarea stolnicei Maria, pentru pomenirea răposatului, pentru traiul ei și pentru înzestrarea copiilor rămași în casă. Așa cum am arătat deja, Ștefan Feștilă avea și el dughene pe Podul Vechi și, după moartea socrului, va fi căutat să pună mâna și pe acestea. Judecătorii au fost fermi în hotărârea lor și au conchis că „Ștefan Feștilă împlă rău și nu are nici o dreptate”, decizie întărită apoi de domnul Grigore Alexandru Ghica (BAR, Doc. ist., XXXVII/153).

Astfel, documentul analizat de noi aici ne-a stârnit curiozitatea acestei reconstituiri istorice în care am descoperit că personajul principal, Constantin Gândul, recunoscut pentru calitățile sale profesionale atât de domnii țării, cât și de mitropolitul Iacov Putneanul, și-a îndeplinit îndatoririle de cap de familie, lăsând urmașilor un patrimoniu bine ordonat. În strânsă legătură cu el, îi descoperim pe frații săi, Ilie și Ioan Gândul, pe cumnații din a doua căsătorie, Veniamin, Gheorghe și Ștefan Năstasă, și pe cei doi gineri, Ștefan Feștilă și Mihalache Scorțescu, cu toții personaje necunoscute până acum istoriografiei noastre. Procesul deschis de Ștefan Feștilă în anul 1776 reprezintă singura abatere de la îndrumările lăsate de Constantin Gândul și, deși nu cunoaștem textul plângerii sale, faptul că a acceptat decizia judecătorilor, ne arată că nici el nu credea prea mult în șansele unei reușite. Totodată, actul acestei judecăți este ilustrativ atât din punct de vedere social, el reliefând nevoia permanentă a oamenilor de a înregistra și a justifica modul în care și-au constituit și împărțit patrimoniul, redactând detaliate foi de zestre și testamente, cât și din punct de vedere juridic, el dovedind amănunțit modul în care se judecă un astfel de caz, de la administrarea probelor, până la hotărârea și motivarea instanței.

ANEXA

Иъ Григѡріе Алѣксандрѡ Гика В(ое)вода Бѡжїю мил(о)стїю Г(о)сп(о)дарь З(ем)ли Молдавскїи. Cetindu-să anaforaoa aceasta înaintea domniei mele, și fiindcă preosvinția sa, părintele mitropolitul și dumn(e)alor, veliții boiari, cu cale și cu dreptati au giudecat, domnia me încă asemine hotărâm că să să urmeze. Și șet(rarul) Ștefan Feștilă să să mulțimască cu celi ce au luat de zestri, mișcătoare și nemișcătoare de la socrul seu, stol(nicul) Gândul, și, după tărie dieții, stolniceasa Marie Gânduleasă și fiii săi să rămâe în pace și mai mult să nu să supere. Iar șet(rarul) Feștilă de are mai mult a răspunde, ușa Divanului iaste deschisă.

Ș-am întărit și cu pecete noastră.

Procit 3 log(o)f(ăt).

1776 mar(tie) 24.

Preînălțate doamne,

Din luminată poronca mării tale, fiind noi rânduți prin țidulă, ne-am adunat la un loc la svânta Mitropolie și am luat sama pentru pricina ci este între Ștefan Feștilă șet(rar) și între Marie stolniceasa lui Costandin Gândul stol(nic), fiind vechil din parte sa, Mihalachi Scorțescul ot vist(erie), ginerile său. Pricina între dânșii într-acesta chip s-au dovedit, precum s-au arătat în gios, că răpoosatul Costandin Gândul stol(nic), socrul lui Ștefan Feștilă și a lui Mihalachi Scorțăscul au avut 2 giupâneșe, și cu cea dintâi au făcut o fată, pe care au măritat-o după Ștefan Feștilă, încă trăind Gândul stol(nic), ș-au înzăstrat-o, iar cu cea din al doile giupâneasă au făcut 3 copii, adică 2 fete și un fecior. Și, la vreme când trăia Costandin Gândul stol(nic), măritând pe copila sa cea dintâi după Ștefan Feștilă, i-au dat zăstre precum s-au căzut, cu izvod, anume, atât toate cele ce au avut copila de la mumă-sa, cât și dintr-ale Gândului făcute din avere sa, moșii, vii, țigani, odoare și altele. Iar acum, după moarte Gândului stol(nic), s-au ridicat Ștefan Feștilă, ginerile său, și piste izvdul de zăstre ce i-au dat întâi, cere ca să mai ia parte din cele ce au rămas de la socru-său, atât din moșii, cât și dintr-altele, pentru care au cerșut giudecată.

Deci, fiind de față și Mihalachi Scorțăscul, vechilul Mariii Gândules(ei), și întrebându-l noi ce răspundi, el, întâi, au arătat diiata socrului lor, Costantin Gândul stol(nic), cu însuș iscălitura sa întărită și încredințată cu iscălitura duhovnicului și de alți marturi, care diiată, citindu-s(ă) pre diplin, arată anume toate ale sale, cum și cele ce au avut zăstre cu soție dintâi și cu această de al doile, și cu blăstăm hotărăște să s(e) urmezi după diiată, și să nu mai supere ginerile său, Ștefan Feștilă, pe copii cei mai mici, căci toate cele ce au fost a soacrii sale le-au luat deplin. Însă și dintr-ale sale averi i-au dat din destul, după cinste și putere sa. Iar cele ce i-au rămas după moarte, acele sântu pentru ca să s(e) înzăstrezi copii cei mai mici și pentru hrana și chivernisala soțului său, Mariii, și pentru grijile lui.

Am citit și izvodul de zăstre ce au dat fiicii sale pe care au luat-o Ștefan Feștilă și din izvodul de zăstre s-au cunoscut aeve și să dovedește că Ștefan Feștilă nu are nici o dreptate și rău mai cere ca să mai ia parte din cele ce au rămas de la socrul său, Gândul stol(nic). Căci, în diiată însuși stolnicu(l) Gândul arată cele ce au fost luat el zăstre cu fămeie dintâi și din izvod(ul) di zăstre ce-au arătat Feștilă să dedești că toate acele ce-au fost le-au luat fiică-sa, cum și din cele ce au avut drept ale sale, i-au făcut parte și i-au dat. Însă și mai mult, precum însuș Ștefan Feștilă au arătat că toate câte sânt arătate în izvodu(l) de zăstre, le-au luat deplin.

Și, măcar că Ștefan Feștilă au arătat că din moșii i-au dat numai cele ce au fost de pe soacră-sa, iar din moșiile ce-au avut stol(nicul) Gândul, nu i-au făcut parte. Dar din izvodul de zăstre s-au dovedit că, afară din moșiile ce i-au fost de zăstre de pe giupâneasa dintâi, i-au mai dat și părțile din Onțăști, cu iaz și cu moară, unde au fost baștina lui Pascal, socrul Gândului, care să vinisă în parte lui Manolachi, cumnatul Gândului și, fiind zălogită de Manolachi, le-au răscumpărat

Gândul stol(nic), cu banii săi, 150 lei. Și această moșie i-au dat-o lui Feștilă și i-au mai dat 6 pol pog(goane) vii la Nicorești care au fost cumpărate de stol(nicul) Gândul de la Neculai Rusăt log(o)f(ăt), și Feștilă, luând viile, le-au dat schinbu lui Alcazi pe moșie din Mălăești, di la ținut(ul) Eș(u)lui, care moșie să află acum la stăpânire lui Feștilă. Și cu aceasta s-au dovedit că și din moșiile ce-au fost drepte a Gândului stol(nic) l-au mulțămît. Cu care zăstre dintru început s-au mulțămît și însuș el. Și, mai vârtos, că de nu era mulțămît și i să păre că are vro strânbătate, trebue(a) în vreme când trăia săcrul său să fi cerut, iar nu acum după 19 ani ce-au trecut de când s-au însurat el și după ce au murit socrul său. Acum să ceară parte la copii cei mai mici, fiind fete mari în casa părintască?

Preînnălțate doamne, luând noi sama cu amărunt, n-am putut găsi nici o pricină dieții, fiind făcută foarte cu dreptate și fără nici de nici o strânbătate la nici unul din copii(i) săi, și s-au cunoscut cu cale că Ștefan Feștilă înblă rău și nu are nici o dreptate a mai supăra ș-a mai cere parte de la Marie Gânduliasa stol(niceasa) și de la copii(i) cești mai mici. Ce să s(ă) mulțamască cu cât i s-au dat zăstre în izvod de socrul său, cel ce au fost drept stăpân pe toate acele, atât mișcătoare, cât și nemișcătoare.

Noi, doamne, așe am socotit cu dreptate. Iar hotărâre cea desăvârșită rămâni la înaltă înțălepciune mării tale.

1776 mart(ie) 18.

A înnălțimii tale cătră D(u)mnezeu rugători,

Gavriil mitropolit Moldaviei <m.p.>.

Pre plecați slugile mării tale:

Vas(ile) Raz(ul) vel log(o)f(ă)t <m.p.>;

D(imitrie) Sturza vel vor(nic) <m.p.>;

Constandin Sturza vel vor(nic) <m.p.>;

I(oniță) Canta vel vor(nic) <m.p.>;

Lupul Cos(tache) vel vor(nic) <m.p.>;

Const(antin) Păladi vel spat(ar) <m.p.>.

S-au trecut în condica Divanului cea de anaforale de Gheorghie Evloghi.

BAR, Doc. ist., XXXVII/153. Orig., hârtie difolio (33,5 x 21,6 cm), filigran, cerneală neagră, sigiliul domnesc oval, aplicat în cerneală roșie, având în câmpul sigilar un scut oval cu un cap de bour cu stea între coarne, timbrat de o coroană închisă flancată la dextra de un buzdugan, iar la senestra de un iatagan, scutul fiind mărginit de doi lei rampanți reprezentați pe jumătate și sprijiniți pe o panoplie de arme compusă din opt steaguri, două tolbe cu săgeți și două trompete; sub toba mare din centrul panopliei, într-un cartuş oval, anul 1774 (cu cifre arabe); pe margini, slovele: Г-р ѱ Я-л ѱ Г-к ѱ В-д (Григоріе ѱ Александр ѱ Гхица ѱ Воневод). Pe filele 1 și 3 sunt aplicate ștampile ovale, în tuș roșu, una a Academiei Române și una a Fondului Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române.

Bibliografie

1. Amărieuței, Mihai-Cristian (2017). *Grigore al III-lea Alexandru Ghica. Cronica unui principe din secolul al XVIII-lea*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
2. Atanasiu, Mihai-Bogdan (2006). Înrudiri Cantacuzinești. *Opțiuni istoriografice*, 7(1), 124-132.
3. Atanasiu, Mihai-Bogdan (2009). O scrisoare-testament a monahului Ioasaf Cantacuzino (1776). *Opțiuni istoriografice*, 10(1-2), 79-92.
4. Atanasiu, Mihai-Bogdan (2010). Testamente de monahi putneni din secolul al XVIII-lea. *Analele Putnei*, 6(1), 175-200
5. Atanasiu, Mihai-Bogdan (2011). O danie a lui Iacov Putneanul și semnificațiile ei. *Analele Putnei*, 7(1), 191-204.
6. Atanasiu, Mihai-Bogdan (2015), *Din lumea cronicarului Ion Neculce. Studiu prosopografic*, cuvânt înainte de Ștefan S. Gorovei, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
7. Atanasiu, Mihai-Bogdan (2020), Lista marilor dregători din Moldova veacului al XVIII-lea, în Atanasiu, Mihai-Bogdan, Mihai Mîrza (editori) *Mari familii boierești din Moldova în veacurile XVII-XIX. Referințe identitare și manifestări de putere*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
8. Atanasiu, Mihai-Bogdan (2020). Diata marelui logofăt Iordache Cantacuzino – o cronică de familie. „*Acta Bucoviensia*”. *Anuarul Arhivelor Naționale Bacău*, 15, 99-108.
9. Biblioteca Academiei Române (BAR), Documente istorice, XII/228; XXXVII/153.
10. Caproșu, Ioan (ed.) (2000). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. III (1691-1725). Iași: Editura „Dosoftei”.
11. Caproșu, Ioan (ed.) (2001a). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. IV (1726-1740). Iași: Editura „Dosoftei”.
12. Caproșu, Ioan (ed.) (2001b). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. V (1741-1755). Iași: Editura „Dosoftei”.
13. Caproșu, Ioan (ed.) (2004). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. VI (1756-1770). Iași: Editura „Dosoftei”.
14. Caproșu, Ioan (ed.) (2005). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. VII (1771-1780). Iași: Editura „Dosoftei”.
15. Caproșu, Ioan (ed.) (2006). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. VIII (1781-1790). Iași: Editura „Dosoftei”.
16. Caproșu, Ioan (ed.) (2007a). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. IX (1791-1795). Iași: Editura „Dosoftei”.
17. Caproșu, Ioan (ed.) (2007b). *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Vol. X (1796-1800). Iași: Editura „Dosoftei”.
18. *Catalogul Documentelor Moldovenesti* (CDM) (1974). Vol. V (1701-1720), Vasilescu, Veronica, Doina Duca-Tincușescu (întocmit de). București: Direcția Arhivelor Statului.

19. *Colecția „Achiziții noi”. Indice cronologic nr. 25* (2008), vol. II (1686-1760), întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan, Mirela Comănescu, Laura Niculescu, București: Arhivele Naționale ale României.
20. *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente (1393-1849)* (1983), întocmit de Vasile Gh. Miron, Mihai Ștefan Ceașu, Gavril Irimescu, Sevastița Irimescu, București: Direcția Generală a Arhivelor Statului.
21. *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea* (1966), II. Moldova, întocmit de Vasile Mihordea, Ioana Constantinescu, Corneliu Istrati, București: Editura Academiei Române.
22. Ghibănescu, Gh. (1915), *Surete și izvoade*, X, Iași: Tipografia „Dacia”.
23. Gorea, Alexandru (2020). Contribuții la viața și activitatea episcopului Constantin Gândul de la Biserica „Sfântul Dumitru” din Suceava. „*Prutul. Revistă de cultură*”, serie nouă, 10(XIX)/1(65), 123-133.
24. Guriță, Ioan-Augustin (2017), *Gavril Callimachi, mitropolit al Moldovei (1760-1786)*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
25. *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei* (2008a), vol. I (1429-1750), un *corpus* editat de Ioan Caproșu și Elena Chiaburu, Iași: Casa Editorială „Demiurg”.
26. *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei* (2008b), vol. II (1751-1795), un *corpus* editat de Ioan Caproșu și Elena Chiaburu, Casa Editorială „Demiurg”.
27. Neculce, Ion (1982), *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București: Minerva.
28. Pînzar, Alexandru & Gorovei, Ștefan S. (2009), Un pomelnic sucevean și autorul său putnean. *Analele Putnei*, V(2), 307-428.
29. Pînzar, Alexandru (2010), Iacov Putneanul, ctitor al renașterii Sucevei din veacul al XVIII-lea. *Analele Putnei*, VI(1), 135-142.
30. Rosetti, R. (1938), *Familia Rosetti*, vol. I, *Coborâtorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului
31. Sacerdoțeanu, Aurelian (1941), Liste de suverani. Imperiul Oriental. Imperiul Otoman. Grecii. Românii. Bulgarii. Sârbii. Ungurii. Polonii. Rușii. *Hrisovul*, I, 231-290.
32. *Suceava, file de istorie. Documente privitoare la istoria orașului* (1989), I (1388-1918), întocmit de Vasile Gh. Miron, Mihai-Ștefan Ceașu, Ioan Caproșu, Gavril Irimescu, București: Direcția Generală a Arhivelor Statului.
33. Székely, Maria Magdalena (2002). *Sfetcnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.